

O Stanku Vuku

Dragi Primorski dnevnik!

Tvoj prostor se mi zdi predragocen, da bi ga trtili s skrivalnico. Prijateljema Jolki Milič in Borisu Mlakarju sem za spodbudo sicer hvaležen. A če se doslej še nisem vnovič oglasil v zvezi s trojnim umorom v ul. Rossetti (in poldrugi mesec pozneje usmrtitvijo Joška Schiffa po nalogu Zdenka Zvadlava), je to zato, ker me poklicna dolžnost zadržuje daleč od domačih tal in arhivov pa tudi od dobršnega dela relevantne literature. Naj se zato – ob svetovnem spletu! – toplo zahvalim še nekaterim dopisniškim sodelavkam in sodelavcem, ki so mi pomagali do nekaterih nedokončnih izsledkov.

Dokumentacija, ki jo je dr. Mlakar izsledil v Rimu, je kajpak dragocena. Razodeva dvoje:

1. Potrjuje, kar je vedel že pisec gesla o Stanku Vuku v Primorskem Slovenskem Biografskem Leksikonu, ko je zapisal: "Jan. 1944 so ga iz Fossana preseliliv Alessandrio, že febr. pa mu je nemška oblast kazni izničila in ga poslala v Trst". K znanemu pristavlja pomembno nadrobnost, da naj bi povelje za izpustitev in napotitev v Trst prišlo s samega vrha nacistične oblasti v Operationszone Adriatisches Kuestenland. Kdor je bral Pahorjevo Zatemnitev, tudi ve, kako je vest o moževi izpustitvi Danico pretresla in vznemirila. Nemški okupator in njegovi slovenski sodelavci so očitno imeli z Vukom svoj načrt in račun. Varnostnih organov OF tovrstne "izpustitve" kajpak niso mogle preslepiti. Naloga politikov OF – v danem primeru Jožeta Vilfana – pa je bila poskrbeti, da bi tovrstnim manevrom prekrižale račun in jih zasukali v svoj prid. Mimogrede: Vrtojbec Joško Schiff je z Vukom delil jetniško usodo v Fossanu, bil prav tako kot on predčasno izpuščen iz zapore, nato pa vrinjen v Varnostno ob-

veščevalno službo OF. Usodnega 10. marca 1944 je po Zavadlavovem zatjevanju obiskal Vuka v ul. Rossetti. 25. aprila 1944 ga je doletela partizanska smrtna kazen.

2. Zaseženi letak, ki ga je dr. Mlakar odkril v rimskem arhivu priča o tem, da partizanska stran tedaj ni (več? - odklej ne?) štela dr. Draga Zajca za sodelavca. Še več, očitala mu je "znano" (!) dvojno igro, hkrati pa puščala v nemar nadrobnosti o vpletenih straneh.

Dodatni dokument, ki bi ga bil dr. Mlakar lahko v Rimu izbrskal, pa je strogo zaupni tipkani bilten o varnostno-obveščevalskih razmerah in podatkih na ozemlju marionetne RSI (Repubblica Sociale Italiana), ki so ga Mussolini in peščica njegovih najozijih sodelavcev v Saloju prejemale vsak dan na pisalno mizo. Sestavljalo ga je poveljstvo G.N.R. (Guardia Nazionale Repubblicana) s sedežem v Brescii. Mimogrede: G.N.R. ni, kot v svojem prispevku trdi dr. Mlakar, "salojska vojska", pač pa posebno varnostno-obveščevalno-policijsko telo, ki je nastalo iz spojitve policije in karabinerjev in je delovalo od 23.09. 1943 do 25.04.1945. Deveti dan po krvavem dogodku v ul. Rossetti je omenjeni bilten pod rubriko RAZNO zabeležil:

Notiziario della Guardia Nazionale Repubblicana del 19-03-1944

V A R I E
Trieste

Il 10 corrente, alle ore 20.55, ignoti uccisero, in un appartamento di via Rossetti, il dott. VOUK (sic!) Stanislao, la consorte e il dott. Drago ZAIC (sic!)

Il VOUK, nel 1941, venne condannato dal Tribunale Speciale per la Difesa dello Stato, a 15 anni di reclusione, nel noto processo a carico dei terroristi slavi. Venne liberato a richiesta del comando germanico e non è, pertanto, da escludersi che l'assassinio sia stato commesso dagli stessi comunisti slavi, i qua-

li avrebbero sospettato il VOUK di tradimento.

Pozneje se bilten, kot kaže, ni več vračal k primeru in ni mi znano, da bi si ga bila tedanja sodna oblast štela v poklicno preiskovalno dolžnost. Tudi to velja upoštevati.

Ker se mi zdi, da prijatelj Mlakar soglaša s pobudo, ki sem jo izrekel v svojem prejšnjem pismu uredništvu, da bi kazalo objaviti vsaj dokumentacijo o primeru Schiff, ki jo v svojem delu Kdor ni z nami je proti nam navaja dr. Bojan Godeša, bi se mu v tem smislu toplo priporočil; od njegovega urada do državne arhiva v Ljubljani menda ni daleč.

Ko že nagovarjam dr. Mlakarja, bi rad nazadnje še izkoristil priložnost, da tudi bralce Primorskega dnevnika seznanim s pismom uredništvu, ki mi ga tednik Mladina še ni objavil. Nanaša se na željo, ki jo je prijatelj Mlakar izrazil, da bi se raziskovalci potrudili do še kakega dokumenta v zvezi z vlogo škofa Rožmana pri slovenski kolaboraciji z okupatorsko oblastjo. Glasi se:

Na straneh Mladine se je razvila za moj občutek tu pa tam rahlo pregreta razprava o vlogi ljubljanske škofije pri nastavkih domače kolaboracije z zasedbenimi oblastmi. Dr. Boris Mlakar je pri tem potožil, da pogreša novih dokumentov, ki naj bi obrise te vloge izostrili. Zato mogoče ni odveč, če k razpravi doprinesem dokumentarni drobec, ki ga vsaj v tem pogledu slovensko zgodovinske, kolikor vem, še ni pritegnilo pod drobnogled.

Gre za sicer že objavljene odlomke (glej članek tržaškega zgodovinarja Tomaža Simičiča "Ugo Ubaldi di Piandimeleto /1885-1968/ e gli sloveni della Venezia Giulia nel periodo tra le due guerre", Studi montefeltrani 32, 2010) i\017C osebni zapiski italijanskega vrhunskega obveščevalca Uga Ubaldija, neposrednega zaupnika rimskega vrha

politične policije, čigar tipalke so segale v samo osrčje vatikanske diplomacije. Bil je tudi osebni prijatelj goriškega odvetnika Janka Kralja in rimski zaupnik njegovega katoliško-integralističnega, Ščeku in Besednjaku sovražnega tabora.

4.5.1941, slab mesec po vojaški zasedbi t. im. Ljubljanske pokrajine a še pred njeno aneksijo Kraljevini Italiji, si je Ubaldi pribeležil, da je v Vatikanu zaveladalo "globoko zadoščenje nad zaokrožitvijo naših vzhodnih meja."

14.12.1941 je zaznal, da "nekateri ljubljanski razumniki pripisujejo slovenski odpor do italijanske zasedbe 'slabemu ravnanju z našimi brati v Istri'", da pa sicer "rajši vidijo nadoblast Italijanov kot pa Nemcev in Srbov".

28.1.1942 pa je Ubaldi i\017C v rovu pri Sv. Sedežu zvedel:

"Na vabila, ki jih je Vatikan naslovil na ljubljansko duhovščino, naj Slovence nagovarja k sodelovanju z italijanskimi oblastmi, naj bi tamkajšnja duhovščina odvrnila s sledečim sporočilom: To smo storili in to počnemo, toda podtalno komunistično sodišče izreka smrtne obsodbe zoper osebe, ki so sodelovale z Italijani, in te obsodbe izvršuje, kot se je že 22 krat primerilo, ne da bi italijanske oblasti storilcev odkrile. Kako naj na ta način sodelovanje sploh nudimo? - naj bi svoj odgovor sklenil ljubljanski škof."

Interpretacijo dokumenta in njene zaključke prepuščam kajpak poklicnim zgodovinarjem.